

VSEBINA.

1. Dr. Fr. Veber : Materializem 185
2. Dr. J. A. Glonar : Panslavizem 189
3. Dr. Milko Kos : St. Germainška mirovna pogodba in naše zahteve v avstrijskih arhivih 193
4. Dr. Štefan Šagadin : Parlamentarna vladavina 195
5. Pregled :
Gospodarstvo : Dr. K. Ballod : Der Zukunftsstaat, Produktion und Konsum im Sozialstaat 198
Elektrifikacija Rusije 200

NAŠI ZAPISKI

Mesečnik za politiko in gospodarstvo,
kulturno in socialno življenje.

Ureja:
Stanko Likar.

NAROČNIKOM.

S to številko zaključujemo letnik 1921. V tej številki zaključujemo članke, ki smo jih bili prisiljeni vsled nagle spremembe v uredništvu pretrgati.

Pisateljem, zlasti prof. Dr. Lončarju, ki je ljubeznivo posređoval, da so se nam dali ti članki na razpolago, s čimur je našim čitateljem, ki bodo imeli s tem letnik vsaj v glavnem zaokrožen, gotovo ustrezno, izrekamo na tem mestu zahvalo.

Uredništvo.

Naši Zapiski izhajajo redno vsak mesec in stanejo letno 60 K, polletno 30 K, posamezne številke so pa po 6 K. Za Ameriko stanejo celoletno 2 dolarja, za Italijo 20 lir, za Nemško Avstrijo 20 dinarjev. Naročajo se pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91. Naročnino je pošiljati upravništvu po položnicah, ki bodo po potrebi priložene. Rokopise je pošiljati najkasneje do 1. vsakega meseca na uredništvo „Naših Zapiskov“, Ljubljana, poštni predal 91.

Za uredništvo je odgovoren Stanko Likar. — Last in založba „Slovenske Socialne Matice“ r. z. o. z. — Tiska tiskarna Pavliček v Kočevju.

UNIV. DOC. DR. FRANCE VEBER:

MATERIALIZEM.

II.

BISTVO DUŠEVNOSTI.

a) Splošen opis duševnosti.

Bistveno drugače pa leži stvar na omenjeni drugi plati doživljajske odvisnosti, ker je tukaj ravno tako na prvi pogled jasno, da je baš eksistenca kateregakoli doživljaja odvisna od eksistence ta doživljaj doživljajočega subjekta in narobe. Kdor si odmisli eksistenco kateregakoli subjekta, ta si mora odmisli tudi eksistenco njegovih doživljajev in narobe. (Če bi ne eksistirali „jaz“, „ti“, „on“ . . ., tedaj bi tudi ne mogli eksistirati „moji“, „tvoji“, „njegovi“ . . . doživljaji; če bi v strogem pomenu besede izginili v s i moji, tvoji, njegovi . . . doživljaji, tedaj bi ipso facto izginil in moral izginiti tudi „jaz“, „ti“, „on“ . . ., kakor bi recimo na fizikalnem polju izginila in morala izginiti n. pr. tudi miza, če bi izginile vse njene lastnosti). Iz tega pa sledi, da je sicer tudi naše razmerje med doživljajem in odnosnim subjektom razmerje logične odvisnosti (ker velja za vse slučaje kateregakoli empiričnega doživljanja), da pa se to razmerje vendar bistveno razlikuje od gori omenjenega (med doživljajem in njegovim „objektom“), ker je to razmerje obenem 1.) razmerje realne odvisnosti med doživljajem in jazom, t. j. razmerje logične odvisnosti eksistence doživljaja od eksistence odnosnega subjekta in 2.) razmerja obojestranske ali medsebojne odvisnosti med doživljajem in jazom, t. j. razmerje orisane realne odvisnosti doživljajev od subjekta in subjekta od njegovih doživljajev. Ta realna in obojestranska odvisnost doživljajev od subjekta pa je jasen znak zato, da moramo tudi „subjekt“ motriti kot svojevrstno duševno, t. j. nefizikalno realnost, osebno če še pomislimo, da spada, kar sem že zgoraj ugotovil, ravno v okvirju recimo vseh fizikalnih pojavov vsako vpoštevanje katerihkoli subjektov ali jazov naravnost med nedovoljene in neznanstvene koncepcije. Povrh tega pa veljajo tudi za naš subjekt ali jaz, toraj za nedoživljajsko in vendar svojevrstno nefizikalno realnost oni kriteriji, s katerimi sem gori mogel točno ločiti doživljaje od vseh „zunanjih“ pojavov. Tudi subjekt je prvič neposredno dana in toraj brezdvomna realnost, kar kaže že fakt tako zvane samozavesti, v katere se naša pozornost ne obrača k nikakim recimo fizi-

govora, obraza dotične osebe, pri čemer pa mi mora stati še vedno na razpolago odnosno lastno doživljanje, brez katerega bi tudi na ta posredni način nikdar ne mogel vedeti kaj o duševnosti svojega bližnjega („Le trpin umeje trpina“ itd.); nikoli pa ne moremo doživljajev katerekoli druge osebe dojeti na isti način, na katerega moremo dojeti in v danem slučaju de facto dojemamo lastne doživljaje, namreč ravno v smislu njih neposrednega do-
jemanja. Isto velja seveda tudi za kako drugo osebo z ozirom na moje doživljaje. Dočim so toraj vsi neduševni pojavi taki, da more vsakega iz-
med teh pojavov ceteris paribus opazovati na isti in najboljši način, ki ga
ti pojavi sploh dopuščajo, poljubno veliko subjektov, more svoje doživljaje
opazovati na isti in najboljši način, ki ga dopuščajo ti pojavi, le te doživ-
ljaje doživljajoč subjekt sam, doživljaje vseh drugih subjektov pa izključno
le na podlagi analogije, ki mu jo nudi zadevna lastna izkušnja. Isto pa
velja zopet tudi za katerikoli subjekt ali jaz v našem, t. j. strogo psiholo-
škem smislu besede. Kakor se zavedamo le svojih doživljajev in nikdar
doživljajev neke druge osebe, tako se zavedamo tudi le samega sebe in
nikdar — nekoga drugega, t. j. kakor moremo na isti, namreč najboljši način
dojeti le svoje doživljaje, nikoli pa doživljajev kakega drugega subjekta,
tako moremo na isti najboljši način dojeti tudi le samega sebe in nikoga
drugega. Tudi dojemanje katerihkolih drugih subjektov se more opirati le
na analogijo, izvirajočo iz zadevne lastne izkušnje (gori navedenemu izreku
bi mogel tukaj pridejati izrek le „osebnost“ umeva „osebnost“). Naša ko-
nečno ugotovljena razlika med duševnim in neduševnim svetom je toraj ta,
da je eno in isto najboljšo opazovanje katerihkoli enih in istih duševnih
pojavov (subjektov in doživljajev), ki ga ti pojavi dopuščajo, v vsakem slu-
čaju omejeno le na en subjekt, dočim more ene in iste zunanje pojave na
en in isti najboljši način, ki ga ti pojavi sploh dopuščajo, opazovati po-
ljubno veliko število subjektov. To pa pomeni zopet nepremostljivo raz-
liko med našima dvema svetoma.

Če zberem vse omenjene misli v svrhu končnega opisa duševnosti
same kakor tudi končnega razlikovanja med duševnim in neduševnim svetom,
tedaj morem, nazivajoč v smislu sodobne strokovne literature orisane du-
ševne pojave „psihološke realnosti“, sklepno reči:

1.) Vse psihološke realnosti so neposredno dane in toraj brezdvomne
realnosti;

2.) vse psihološke realnosti izključujejo po svoji naravi katerekoli
fizikalne lastnosti v prvi vrsti pa prostorni značaj, pripadajoč fizikalnim
pojavom;

3.) vse psihološke realnosti se dado na najboljši način, ki ga dopu-
ščajo, dojemati le od enega subjekta, nikoli od več subjektov;

4.) vse psihološke realnosti razpadajo v doživljaje in subjekte, pri
čemer vlada med doživljaji in te doživljaje doživljajočim subjektom razmerje
medsebojne logično-realne odvisnosti;

5.) doživljaji so naperjene, t. j. od vseh neduševnih recimo fizikalnih
pojavov kot od svojih neobhodnih „objektov“ ali „predmetov“ zgolj logično

odvisne psihološke realnosti. Mimogrede bodi rečeno, da velja ta zadnja karakteristika doživljajev na zadnje tudi za subjekte, namreč vsaj posredno, t. j. vsaj preko njihovih doživljajev: če so doživljaji logično odvisni od neduševnih pojavov kot svojih neobhodnih objektov, tedaj so od teh pojavov v istem smislu vsaj posredno odvisni tudi odnosni subjekti, ker so le-ti, kakor smo videli, logično in realno odvisni tudi od svojih doživljajev. Tako pa velja naš opis duševnosti na vseh točkah za celokupno duševnost.

Omenjenim peterim konstitutivnim znakom vse duševnosti odgovarja končno tudi petere razlike med duševnim in neduševnim fizikalnim svetom, namreč:

1.) razlika v danosti in realnosti: vsi fizikalni pojavi so v nasprotju z duševnimi le posredno dane in toraj v najboljšem slučaju na sebi le verjetne realnosti;

2.) razlika v lastnostih: vsi fizikalni pojavi so v nasprotju z duševnimi v prvi vrsti tudi prostorno določeni;

3.) razlika v dojemanju: vsi fizikalni pojavi se dado na najboljši način, ki ga sploh dopuščajo, v nasprotju z duševnimi pojavi dojemati od poljubnega števila subjektov;

4.) razlika v odnošajih k subjektu: fizikalni pojavi niso v nasprotju z duševnimi nikake odvisnosti od kateregakoli subjekta;

5.) razlika v samostojnosti: fizikalni pojavi niso v nasprotju z duševnimi naperjene in toraj vsaj napram duševnim realnostim načelno samostojne realnosti.²

* * *

Literatura k splošnemu opisu duševnosti:

- Fr. Brentano: *Psychologie vom empirischen Standpunkte I.* Leipzig 1874.
 K. Twardowski: *Zur Lehre v. Inhalt u. Gegenstand der Vorstellungen.* Wien 1894.
 C. Stumpf: *Erscheinungen und psychische Funktionen.* Berlin 1907.
 Zur Einteilung der Wissenschaften. Berlin 1907.
 E. Husserl: *Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie.* Halle 1913.
 Logische Untersuchungen I., II. Halle 1913-21.
 A. Meinong: *Über Gegenstände höherer Ordnung. Z. f. Ps.* 21, 1899.
 Über die Erfahrungsgrundlagen unseres Wissens. Berlin 1906.
 Über Annahmen, 2. Aufl. Leipzig 1910.
 Über emotionale Präsentation. Wien 1917.
 P. Linke: *Grundfragen der Wahrnehmungslehre.* München 1918.
 Ad. Phalén: *Zur Bestimmung des Begriffes des Psychischen.* Leipzig 1914.
 (Prevod iz švedščine.)
 Th. Lipps: *Bewußtsein und Gegenstände.* Leipzig 1905.
 B. Dilthey: *Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie.* Berlin 1894.
 A. Naville: *Nouvelle classification des sciences.* Paris 1901.
 P. Janet: *Principes de metaphysique et de psychologie.* Paris 1897.
 H. Spencer: *Principles of Psychology, 5. ed.* 1890.

² Z navedbo teh razlik je, mislim, obenem točno ovrženo Wundtovo pojmovanje psihologije kot samostojne znanosti: primerjaj „Ljubljanski Zvon“, 1921 stran 122—124.

- A. Bain: Mind and body, 3. izd. London 1874.
The senses and the intellect, 2. izd. London 1854.
Mental and moral science, 3. izd. London 1872.
- R. Descartes: Meditationes de prima philosophia.
Principia philosophiae.
- D. G. Thomson: System of Psychology, I. 1884.
- H. Bergson: Matière et Memoire. 1896.
Introduction a la Métaphysique. 1903.
- C. v. Monakow: Über den gegenwärtigen Stand der Frage nach der Lokalisation im Großhivn, Erg. d. Physiol. 1, 2, 1902; prim. tudi Z. f. Psych., 54, str. 161 ss.

DR. J. A. GLONAR:

(Konec.)

„PANSLAVIZEM“.

Te čisto demokratične ideje so imele tako mogočno silo, da jim je podlegla celo mračna trojica onih desetletij: Napoleon, sveta alijansa in policijska država. Naravna posledica demokratizacije je bila nacionalizacija, ki je prodrla v celi osrednji Evropi. Nemci so vodili teoretično politiko, italijanski iredentisti pa tudi praktično revolucijo (mazzinisti in karbonarji), celo v severni Evropi se je pojavila misel škandinavske zveze; nacionalna zavest Slovanov pa je prejela najtrajnejšo pobudo od slovanskih učencev nemške romantike in njenih narodnih prizadevanj. Boj proti francoskemu jarmu in za osvobojenje in zedinjenje Nemčije, ki je imel duševno središče v Jeni, je mogočno vplival na mlada slovanska študenta jenske univerze, P. J. Šafařika (1795—1861) in J. Kollárja (1793—1852), ki sta si popolnoma prisvojila politično ideologijo moř a la Fries, Oken in Luden in ki sta Arndtovo in Jahnovo nacionalno terminologijo dobesedno prevedla v slovanščino. Ta dva sta v naslednji dobi največ prispevala k tvoritvi slovanske vzajemnosti. Njun vpliv je bil tem globlji in trajnejši, ker se je njuno bistvo vzajemno čudovito izpopolnjevalo. Šafařik je deloval kot učen raziskovavec, Kollár pa kot navdušen pesnik in fantazije poln prerok. Oba Slovaka je spravil v Jeni privilegij ogrskih protestantskih bogoslovcev, na podlagi katerih so smeli obiskovati nemške univerze. Tu sta si prisvojila vsled vpliva učiteljev, očarujočega Jahnovega navdušenja in burševstva one nazore, ki so dovedli Šafařika do veličastnega univerzalnega pojmovanja celotnega slovanstva, in ki so naredili Kollárja za ustanovitelja in poetičnega zastopnika literarnega panslavizma. Nič ni pomagalo, da je bil privilegij ogrskih protestantov že l. 1817. omejen in kmalu nato popolnoma ukinjen in da je avstrijska vlada, vznemirjena vsled burševskega gibanja, odpoklicala v maju l. 1817. protestantske Ogre iz Nemčije: Ludnova predavanja, posebno njegovo pojmovanje nacionalne zgodovine, in zmagoviti vtis vsenemškega in svobodnjaškega mišljenja jenskih profesorjev in študentov so že storili svoje delo, ki je položilo — kljub raznovrstnim zaprekam — temelj narodnemu zedinjenju Nemcev; v slovanskem svetu pa je dovedlo do duševnega pre-

obrata, kakršnega slovanstvo do takrat še ni bilo doživelo. Nosilca tega gibanja, ki je bilo razširjeno v celotnem slovanstvu, sta postala Šafařík in Kollár, kojih prevladujočemu pomenu in trajnemu vplivu dolguje slovanski duh one značilne poteze, ki jih ima še danes. Teh dveh imen ne moremo ločiti ne od začetka nacionalne renesanse slovanstva, ne od Jene, kakor je sploh slovanski narodni prepород neločljiv od nemškega. To se ne kaže le v nastajanju tega gibanja — Kollár se je udeležil wartburške slavnosti in odnesel trajne vtise! — temveč tudi v njegovih neposrednih političnih posledicah. Neposredna posledica navdušenja za nemško romantiko in za dosledno izvedbo njenih principov je bila, da so Čehi (njim so sledili tudi drugi Slovani) hoteli postati tako literarno in politično neodvisni od Nemcev, kakor Nemci od Francozov. W. Humboldtove besede: „Jezik je pravzaprav resnična domovina“, in Fr. Schleglov izrek iz l. 1812.: „Najgrše barbarstvo je ono, ki zatira jezik kakega naroda ali dežele ter ga hoče izključiti od višje duševne omike“, so povsod navdušeno odmevale in so bile često citirane.

Evangelij Slovanov onega časa je bilo znamenito 4. poglavje četrtega dela Herderjevih: „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“, v katerem je „veliki duhoven humanitete“ obravnaval zgodovino Slovanov in idealno poveljčal njihove narodne lastnosti. To poglavje je skoro v celoti predelano v Kollárjevi „Hčerki Slave“ (zbirka 645 sonetov), ki so jo vsi Slovani navdušeno sprejeli in ki je prinesla Herderjeve in romantične ideje. Nič ne pomaga, če naš današnji kritikizem hudomušno smehljajoč se ugotavlja, da se je predpoda ona „Hčerka Slave“ imenovala pravzaprav Friderika Sehulze in da je bila najstarejša hčerka nemškega pastorja iz jenske okolice, ki se celo po poroki s Kollárjem do svoje smrti ni privadila materinščini svojega moža bolj, kot jo je potrebovala za občevanje s posli. Kollárju je bila druga Beatrice, ki ga je vodila skozi preteklost in sedanost Slovanov in mu proročevala njihovo krasno bodočnost. Temu poetičnemu delu je pridružil Kollár l. 1837. svoj izrazito programatičen spis „Über die literarische Wechelseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation“. Literarna vzajemnost mu je „skupno uživanje duševnih proizvodov vseh plemen njihovega naroda in vzajemno kupovanje in čitanje v vseh slovanskih narečjih izdanih spisov in knjig. Vsako narečje naj črpa nove življenske sile iz drugega narečja; s tem bi se pomladilo, obogatelo in se razvijalo. Ne sme pa drugim narečjem škodovati in tudi samo se mora braniti škode“. Rad bi preprečil nasilno mešanje slovanskih jezikov in ni mislil z literarno vzajemnostjo političnega zedinjenja vseh Slovanov. Njegovo delo ima trajno zaslugo, ker je zbudilo narodno zavest Slovanov in močno pospeševalo delo za slovanstvo. Kmalu se je pojavil odpor proti napačnim podlagam njegovega narodnega programa, še bolj pa proti pretiravanjem marsikaterega njegovih pristašev in to ne samo pri Nemcih, ki so kazali na kratek korak od literarne vzajemnosti do političnega zedinjenja, temveč tudi pri lastnih plemenskih bratih. Najmogočnejši kritik Kollárjevega programa in sredstev, ki so se predlagala za njega dosego, je bil Havliček-

Borovsky (rojen 1821.), ki je bil še v dijaških letih navdušen Kollárjev pristaš, ki pa je pozneje prepotoval slovanski svet in je iz lastne izkušnje posebno dobro poznal Rusijo in njeno hrepenenje po univerzalni ruski monarhiji. Izjavil se je že l. 1844. zelo energično zoper „bratsko vsiljevanje“. Nastopil pa je pravzaprav l. 1846. Opozoril je na različne odpore in boje med posameznimi slovanskimi plemeni, poudarjal nemožnost namišljene vzajemnosti in zahteval za vsakega izmed štirih glavnih slovanskih rodov (južni Slovani, Čehi, Poljaki in Rusi) neoviran, samostojen narodni razvoj. S Palackym je ustanovil tako zvani avstroslavizem, ki je videl v močni avstrijski monarhiji jamstvo za neoviran narodni razvoj Čehov in južnih Slovanov. To misel je natančno formuliral že dve leti pred znamenitim izrekom Palackega o potrebnosti Avstrije. Havliček je formuliral svoj program z ozirom na ruske osvojevalne težnje, Palacky pa (l. 1848.) z ozirom na vsenemške struje. V politiki je prodril Havličkov program; Kollárjev vpliv se je trajno obdržal le na literarnem in znanstvenem polju, kjer pa je pospeševal stvarno spoznavanje slovanskih jezikov in literatur. Kollár je umrl na Dunaju kot vseučiliški profesor in staroavstrijski konservativec, Havliček pa kot žrtev Bachovega absolutizma (1856.).

Svetovnozgodovinska pot idej, ki so Slovane nacionalizirale, je povzročila, da so vzhodni Slovani živeli v tem oziru deloma lastno življenje in da so šele pozneje stopili v skupno slovansko idejno sfero. Pri Poljakih se je ojačila slovanska zavest proti koncu 18. stoletja, ko so bili izgubili samostojno kraljestvo. Zato so se poskušali nasloniti na Rusijo. Seveda so pozneje, ko so jih nesrečni upori iz let 1830. in 1863. prepričali, da jim je nemogoče iz sebe samih vzpostaviti svobodno Poljsko proti Rusiji, postali, posebno poljski emigrantje, odločni nosprotniki rusovstva in so se udeleževali skoro vseh revolucij. Bolgari so pripadali čisto drugemu kulturnemu krogu in se zato niso udeleževali zapadnoevropskih stremljenj, temboj, ker so še pred pol stoletja ječali pod političnim in duševnim jarmom Turkov in Grkov. Posebno stališče je zavzela tudi Rusija. Sicer je tam izšel že l. 1772. prevod Orbinijevega dela, toda Rusija je vstopila šele v drugi tretjini 19. stoletja — takrat pa odločno — v krog teh idej. Kollárjeve ideje so prodrle tudi v Rusijo, toda tam so povzročile samo očitne in odločno politične programe. Voditelj in govornik celega gibanja je bil Pogodin. Hoteli so osvoboditi „zatirane“ Slovane (kar se je v naslednji dobi tudi deloma posrečilo), pridobiti Poljake s popustljivostjo in prepričati, da bi se naslonili na Prusijo. Pričakovali so tudi — vsaj v zmernejših krogih —, da bo ruščina kot največji slovanski jezik sama od sebe prodrla v teku časa tudi pri drugih Slovanih kot književni jezik. Razen tega se je pojavila ekstremna rusko-nacionalna smer, ki jo je že l. 1847. postavila neka naredba ministra Uvarova v izrečno nasprotje z „nekim, le v domišljiji obstoječim slovanstvom“, čigar domovina je Češka; ta smer je dobila svoj najvidnejši izraz v moskovskih „slavofilih“, ki niso zahtevali od ostalih Slovanov le, da sprejmejo ruski jezik, temveč tudi, da sprejmejo provoslavje in da priznajo carja, torej popolno rusifikacijo. V šestdesetih letih se je storila

struja — njen voditelj je bil Lamanski —, ki je hotela uvesti ruščino pri drugih Slovanih le kot posredovalni jezik. Pri ostalih Slovanih so bile te ideje različno sprejete.

Utesnjenost lastnega narodnega življenja in neprestan boj za posamezne nacionalne in kulturne dobrine sta povzročila, da so videli v panslavizmu le zaželjeni širši horicont, nikdar pa se niso zedinili glede političnega programa. Enkrat se je zdelo, da bo prevladala Rusija, drugič, da bo tvorila Poljska jedro slovanskega državnega sistema, ki naj bi bil najmočnejši jez proti ruskim osvojevalnim težnjam; zapadni Slovani pa so videli narodno rešitev in najboljšo garancijo za obstanek in neoviran razvoj svojega naroda v slovanski federaciji. Malorus Kostomarov je mislil na federacijo vseh Slovanov pod carjevim protektoratom, ki pa naj varuje posebnosti posameznih slovanskih narodov. To misel je navdušeno prevzel tudi največji maloruski pesnik Taras Ševčenko. Za nadaljni razvoj slovanskega vprašanja sta bila merodajna dva momenta, v prvi vrsti notranje-politični razvoj Avstrije in Rusije, ki bo na razvoj tega vprašanja vedno odločilno vplival. Ta razvoj je Slovane učil uvidevati popolno brezupnost panslovanskih ideologij in jih opozoril na same sebe, češ, naj iščejo narodne rešitve v kulturnem in političnem podrobnem delu. Uspeh tega dela, ki je že skoro sto let staro, jim je pritrdil. Drugi moment je velikanski napredek slavistike, t. j. raziskovanje slovanskih jezikov in literatur. Slovansko jezikoslovje je Slovane učilo spoštovati lastne narode in narodiče, ki jih je spoznalo kot zgodovinsko nastale individualnosti in ki se jih je navadilo upoštevati. Po ženialnem slovenskem antigottschediancu Sigismundu Popoviču (1705.—1774.), ki je to znanost započel, sta delovala pri Čehih najprvo Durych (1735.—1802.) in Dobrovsky ((1753.—1829.), pri Slovencih pa Japelj (1744.—1807.) in Kumerdej (1738.—1805.). Vsi ti so ustvarili dalekovidne načrte, po katerih bi se naj Slovani medsebojno spoznavali in se drug drugemu približevali. Njihovi spisi se po večini niso tiskali, toda njihovi načrti so, vsaj v osnovnih potezah, uresničeni v današnjih slovanskih znanstvenih družbah, ki se bavijo z raziskovanjem slovanskih jezikov in zgodovine. Slovenec Jernej Kopitar (umrl l. 1844. kot ravnatelj dunajske dvorne knjižnice) je hotel ustanoviti za vse te težnje „Slovansko centralno akademijo“ in sicer še predno se je ustanovila v Avstriji nemška akademija. Nemška romantika, kateri dolguje slavistika svoj velikanski napredek, je pomedla, kakor v Nemčiji, samo s provincializmom, ni pa prekoračila že trdno določenih mej posameznih narodnih individualnosti. Neuspeh „ilirskega“ gibanja, ki je sicer poživilo srbohrvaško literaturo in celotno nacionalno življenje, ki pa ni moglo prisiliti Slovencev, da bi se odpovedali svojemu jeziku, je že pred sedemdesetimi leti pokazal smer, v kateri se slovanski narodi razvijajo. Vse nasilne jezikovno uniformirajoče težnje so morale zgrešiti cilj, ker obstojajo med slovanskimi narodi čisto izrazite diferenciacijske tendence. Zraven „maloruskega“ naroda in literature nastopata v zadnjem času vedno močnejše in zavestnejše „beloruski“ narod in literatura. Da so se slovanske narodne individualnosti ohranile, niso povzročili samo politični in znanstveni momenti.

temveč tudi, in to v veliki meri, pesniška in umetniška dela, s katerimi je 19. stoletje Slované tako prebogato blagoslovilo.

Vedno napredujoča diferenciacija Slovanov je tudi povzročila, da ne moremo več govoriti o slovanskem duhu v Herderjevem ali romantičnem smislu. Pač lahko govorimo o ruskem ali poljskem duhu, toda slovanstvo kot celota obstoja že dolgo časa le kot etnografična ali filološka abstrakcija. Čudno, toda dovolj značilno je, da je bilo to dejstvo razločno izraženo najprvo v Rusiji, to je v oni deželi, ki je stavila slovanski filologiji največ sredstev na razpolago. Ruska akademija znanosti je l. 1905. uradno izjavila, da imata samostojna maloruska narodnost in literatura pravico do eksistence; še jasneje pa govori od nje izdano delo češkega učenjaka L. Niederleja: „Slovanski svet. Zemljepisna statistična slika današnjega slovanstva“, ki tvori en zvezek od akademije nameravanega „Orisa slovanske filologije“, in ki posebno poudarja združujoče tendence Slovanov. To izredno poučno delo, ki je izšlo l. 1908., je že prevedeno v francoščino; nerazumljivo pa je, da še nimamo nemškega prevoda. V lakonično kratki obliki nam podaja nacionalistična pota, po katerih je slovanstvo hodilo v teku 19. stoletja. Znanstveno spoznanje lastne nacionalne preteklosti in sedanosti ni dalo samo trdne in varne podlage za ljubezen do lastnega naroda, temveč jih je tudi naučilo spoštovanja do lastne narodnosti, tako, da se danes nifi „bratu“ nečejo več žrtvovati. Na mestu političnega sanjarenja je stopil plemeniti panslavizem, ki ga je formuliral že Šafařík l. 1833. rekoč: „Slovanska plemena in rodovi, ki so sicer sinovi iste pramatere, ki pa so jih viharji časa raztresli, so potolaženi in veseli tudi ob sami misli na skupni izvor; in plemenitejšim dušam med njimi gotovo ni tuje in nenavadno medsebojno veselje nad srečnim napredkom in rastjo njihovega jezika, literature, nravnosti, omike, prosvetljenosti in blagostanja, kakor tudi žalost nad neuspehi in nesrečami njihovih bratov.“ — Usoda narodov pa so njihove „plemenite duše“ in ne njihovi fantasti in šarlatani.

DR. MILKO KOS :

(Konec.)

ST. GERMAINSKA MIROVNA POGODBA IN NAŠE ZAHTEVE V AVSTRIJSKIH ARHIVIH.

K tem posameznih točkam St. Germainске mirovne pogodbe si dovoljujem napisati par odstavkov, ki naj pokažejo, v koliko so se njena določila že izvršila in v koliko se še morajo. K členu 191. pripominjam, da je beograjska vlada dala že početkom leta 1919. odpeljati nazaj v domovino arhivalične in druge kulturne zaklade, katere je bivša avstrijska vlada spravila iz Srbije. Samo iz dunajskega državnega arhiva je romalo okoli 190 zabojev (trije vagoni) arhivalij nazaj v Beograd.

Isto tako je vrnila avstrijska vlada z ozirom na člen 192. aprila meseca leta 1920. velik del arhiva nekdanje dubrovniške republike, kateri je

zabit v zabojih ležal od leta 1914. dalje v Gradcu. Glavna zasluga, da je prišel ta del dubrovniškega arhiva zopet na svoje staro mesto, gre vseučiliškemu profesorju M. Rešetarju. (Nova Evropa, knjiga 1, 1920, str. 198.)

Glavno delo pa še čaka našo vlado pri izvrševanju členov 93. in 196. St. Germainške mirovne pogodbe, od katerih govori prvi o predaji arhivov in registratur, po drugem se pa avstrijska vlada obvezuje, da se bo za zahtevo zainteresiranih držav pogajala s temi radi vrnitve vseh predmetov umetnostnega, arheološkega, znanstvenega ali zgodovinskega značaja v pokrajine, kjer so ti nastali in kojih intelektualno imetje tvorijo. Le deloma se je naša vlada za izvršitev teh členov že pobrigala. Na prizadevanje posebne komisije vrnila je avstrijska vlada spomladi leta 1920. med drugim tudi oni del arhiva nekdanje dubrovniške republike, katerega je pred nekako sto leti dal odpeljati iz Dubrovnika na Dunaj. Ta del dubrovniškega arhiva je silno bogat, obsega med drugim celo vrsto najdragocenejših listin srbskih srednjeveških vladarjev, vsega skupaj pa preko 4000 listin. Žal pa ni prišel ta del dubrovniškega arhiva nazaj v Dubrovnik, kjer je v teku stoletij organsko zrasel in kamor zato edino spada, temveč v Beograd.

Ob enem z dubrovniškim je vrnila avstrijska vlada spomladi 1920 tudi majhen del arhiva splitskega stolnega kapitlja. Kaj in koliko je poleg imenovanih arhivalij ob tej priliki še prišlo iz Avstrije v Jugoslavijo, o tem nam ni ničesar znanega. A kolikò bogatega gradiva in pisanih prič naše prošlosti še hranijo arhivi avstrijske republike! In to takih, katere moremo in moramo kot spomenike, vzrasle iz historičnega življenja našega naroda, prenesti danes kot priče našega žitja in bitja v preteklosti zopet na naša tla.

Navesti hočemo v naslednjem vsaj nekatere večje arhive ali vsaj dele teh, katere so jugoslovanske provenience in spadajo nazaj na jugoslovanska tla, od koder so bili odnešeni, a se nahajajo še danes na avstrijskih tleh.

Eden izmed arhivov, kateri hrani največ gradiva za preteklost jugoslovanske zemlje in naroda, je Dvorni arhiv na Dunaju (prej Haus-, Hof- und Staatsarchiv). Poleg drugih bogatih zakladov imamo tu iskati skoraj celotne arhive cele vrste samostanov na slovenskih tleh, katere je razpustil cesar Jožef II., arhive pa dal prepeljati na Dunaj. Arhive štajerskih prejemnikov je pred nekaj desetletji predal Državni arhiv na Dunaju Deželnemu arhivu v Gradcu ter tako že takrat uveljavil provenienčni princip. Na Dunaju oziroma v Gradcu se nahajajo arhivi ali deli arhivov kartuzijanskih samostanov v Bistri, Jurjevem, Pleterjah in Žičah; dominikanskih samostanov v Marenbergu, Ptuju, Studenicah in Velesovem; benediktinskega samostana v Gornjem Gradu; minoritskih samostanov v Celju, Ljubljani in Ptuju; cistercijskega samostana v Stični; jezuitskega konventa v Ljubljani in samostana klarisinj v Mekinjah. Skupaj s samostanskimi arhivi je prišlo na Dunaj tudi več manjših arhivov posameznih rodbin in cerkev na slovenskih tleh, omenjam le listine župnije Šenčur pri Kranju, Cerklje, Konjice, Slovenska Bistrica in cerkev sv. Fridolina na Bregu v Ljubljani. Število vseh listin iz samostanskih arhivov cenim na okroglo 2000; najstarejše listine,

med temi cesarske in papeške, so iz 12. stoletja, večina jih je iz 14. in 15. stoletja, segajo pa globoko v 18. stoletje.

Poleg samostanskih nahaja se pa v Državnem arhivu še cela vrsta drugih na naših tleh nastalih aktov, listin in rokopisov; omenjam le okoli 800 listin iz arhiva celjskih grofov.

Ne da bi naštevali druge po provinienčnem principu nam pripadajoče arhivalije Državnega in drugih dunajskih in avstrijskih arhivov, hočemo še končno omeniti, da so deponirani v Deželnem arhivu v Gradcu arhivi sledečih, danes v okviru jugoslovanskih državnih meja ležečih mest in trgov: Brežice, Celje, Ljutomer, Marenberg, Maribor, Ormož, Ptuj, Slovenska Bistrica, Slovenji Gradec, Št. Juri ob Južni železnici in Vojnik. Ali se je že kdo pobrigal, da pridejo ti arhivi naših mest in trgov zopet v roke pravemu lastniku?

Zahtevamo in pričakujemo, da se bodo vsi, ki jim gre v teh stvareh beseda, z vso močjo zavzeli za to, kar nam je glede arhivov in drugih kulturnih vrednot zajamčeno vsaj po St. Germainski pogodbi. S prenosom naših arhivalij iz Avstrije na jugoslovanska tla bi se predale pisane priče našega življenja zopet tlom, kjer so organično vzrasle, obogatili bi naši že obstoječi arhivi z dragocenimi dokumenti, kateri bi tvorili znanstveniku trdno podlago pri študiju historičnega življenja našega naroda in naše zemlje v preteklih stoletjih.

DR. ŠTEFAN SAGADIN :

PARLAMENTARNA VLADAVINA.

II.

PARLAMENTARNA VLADAVINA IN MONARHIJA.

To je ena stran prerogative krone glede vlade: njeno postavljenje. Druga leži v pravu odpoziva vlade. Če tudi od leta 1834., ko je kralj odpozval kabinet Melbourne in poveril vlado Peelu, nimamo slučaja, da bi kralj apeliral na narod proti vladi, bi bilo vendar prerano smatrati to stran prerogative v praksi kot antikvirano. Lahko nastopi slučaj, da pride do nesoglasja med krono in vlado glede kakega konkretnega vprašanja, ali do nesoglasja v sami vladi, ali da se pojavijo simptomi, da vlada in parlament ne predstavljata več mišljenja naroda. V takih krizah bi ne bilo nemogoče, da se monarh vnovič posluži svoje prerogative in z odpozivom vlade izzove odločitev naroda.

Poleg prerogative postavljanja in odpozivanja vlade nas še zanima sodelovanje krone v zakonodaji. Ker zakone sklepa parlament, sestoji problem samo v tem, ali more kralj preprečiti zakonodajo parlamenta, ali krajše, ima li pravo veta. Od časa kraljice Ane ni bilo več slučaja, da bi krona odrekla sankcijo kakemu zakonu. Toda iz tega ni dopusten zaključek, da je pravo veta zastarelo. Samo vršitev tega prava je dobilo drugo obliko.

Vrši se takorekoč anticipando na ta način, da vlada, predno predloži parlamentu predlog zakona, vpraša krono za mišljenje (pedsankcija), kar da kroni pravo in priliko vpliva na državne posle, posebno na polju zunanje politike.

Kroni pripada končno v slučaju krize vloga posredovalca, bodisi med parlamentarnimi strankami, bodisi med obema domoma. Znana je mediacija kraljice leta 1868. med Gladstonom in Salisburyjom, ravno tako vpliv Viljema IV. na dom lordov povodom prve volilne reforme.

Rezumé: Vloga glavarja države, kralja, nominalnega nosilca oblasti, res ni v tem, da on vodi politiko po svoji suvereni volji. To pripada narodu, volilnemu telu. Toda glavar države vendar ni samo dekorativna figura, ampak on je „gibajoča sila celega mehanizma“, od njega se prenese impulz na mnogoštevilne točke, ki nacionalno voljo s posredovanjem ministrov in parlamenta spravijo v tek. On je v mehanizmu instrument, ki služi kot posrednik med volilci na eni in parlamentom in vlado na drugi strani. Njegova naloga je v tem, da vlado, ki se nahaja v nasprotju z narodom, zameni z drugo ali da jo podkrepi z apelom na narod, ako se parlament oddalji od pravega pota. Krona skrbi, da ostanejo državne oblasti v ravnotežju.

Navadno funkcionira mehanizem sam in intervencija krone ni potrebna. Toda, ako pridejo kritične situacije, da mašina pride na zapreke, da se Gornji dom oddalji od naroda, da se stranka, ki je zmagala, preveč ekskluzivno poslužuje svoje oblasti itd., tedaj je krona tukaj, da z vplivom svoje avtoritete odstrani zapreke in dovede mašino zopet v tok. Naravno, da se krona svojih kompetenc poslužuje zelo redko, tako da liči na močno zavoro, ki se uporablja samo v skrajnih slučajih in vpliva bolj s tem, da postoji, kakor da dojde v funkcijo.

Predno končamo s problemom monarhije in parlamentarnega režima, je potrebno, da vidimo, kako stoji s parlamentarno vladavino v republiki. Kot primer nam more služiti samo Francozka, kot edina država v predvojni dobi, v kateri je storjen poskus kombinacije republikanske državne oblike s parlamentarnim sistemom. Zedinjene države ustvarile so republiko na podlagi razdelitve oblasti, Švica na direktorijalnem sistemu; te zemlje torej za parlamentarni sistem v našem smislu ne pridejo v poštev.

Tudi na Francozkem mora biti vlada v soglasju z večino v parlamentu in mora odstopiti v momentu, ko tega soglasja ni. Postoji torej načelo ministrske odgovornosti, kar daje celemu režimu navidezni znak parlamentarnosti. In vendar, če vzporedimo funkcioniranje tega režima z onim na Angleškem, kaka razlika! V parlamentarni vladavini po angleškem vzoru je centralna točka celega mehanizma apel na narod. Narodu je s tem zajamčen permanenten vpliv na politiko države in državno upravo. Na Francozkem ima v resnici predsednik po ustavi pravico razpustiti parlament, pa ta pravica je nekaj čisto heterogenega v celi ustavni zgradbi, in se je od leta 1877, ko je maršal de Mac Mahon razpustil skupščino, ni več uporabilo, čin maršala pa se je smatralo za državni udar.

Kakšne so praktične posledice takega stanja? Rezultat nedvomljivo kaže, da na Francozkem ni ravnotežja med legislativo in eksekutivo. Zadnja je popolnoma odvisna od parlamenta, ki ima suprema-cijo, nadmoč.

V republikanski državi izhajajo vsi činitelji oblasti iz volitev. Poglavar države — predsednik republike — se voli ali direktno v splošnih volitvah, ali indirektno, od parlamenta. Francozka je preskusila oba sistema. Ustavotvorna skupščina leta 1848. je lavirala med obema, končno dobila je pre-

moč ideja suverenosti naroda in volitev predsednika poveri se narodu. Državni udar po treh letih je dal prav nasprotnikom tega sistema. Narodna skupščina leta 1875. sklenila je skoro soglasno izvolitev predsednika od strani parlamenta.

Toda posledica tega je popolna odvisnost nositelja eksekutive od parlamenta. Ta odvisnost se še s tem povečava, da pripada parlamentu pravica sodbe nad predsednikom in da predsednik nima pravice sodelovanja pri reviziji ustave, tako da je za njega vedno nevarnost, da izgubi svoj položaj, ki je že sicer zelo prekarnega značaja.

Ta inferiornost eksekutive je karakteristična za republiko francozkega tipa in ima za posledico, da spora med vlado in parlamentom ne rešuje narod na volitvah, ampak da se mora šibkejši činitelj ukloniti močnejšemu. Odločitev, rzsodba naroda je možna samo v sporu med dvema koordiniranimi, samostojnima protivnikoma. Razpust skupščine v parlamentarni vladavini ni orožje za napad, ampak samo apel na narod, sredstvo, da se vzpostavi harmonija oblasti; v vladavini s supremacijo legislative nad eksekutivo pa ima razpust značaj napadalnega akta proti legislativi, značaj državnega udara.

Iz tega, da je apel na narod popolnoma izključen, izhaja druga važna posledica: Parlament je za dobo trajanja svoje perijode najvišji gospodar v državi, narod pa — tu imajo veljavo besede Rousseauja, napisane za Angleško — je suveren samo, kadar voli poslance v parlament. Ta suverenost pojavlja se samo perijodično, pri splošnih, rednih volitvah, v dobi med rednimi volitvami pa gospodari v državi in nad državo kvazisuveren parlament. Na Francozkem ima v rokah usodo države parlament, na Angleškem pa narod, organiziran v volilnem telu.

Ravnotežja, ki v parlamentarni vladavini daje vodstvo splošne politike narodu, vladi pa v tem okviru svobodo, ni v republici francozkega tipa; legislativa radi tega nima nobenih zaprek, da prekoračuje oblast eksekutive, s tem pa uničuje njeno inicijativo. V resnici, bistveno, postoji v državi samo en organ, parlament, njegova vlada pa znači „parlamentarno diktaturo“. (Dupriez.)

Okolnost, da se vsa oblast nahaja v rokah parlamenta, ima zopet močen vpliv na razvoj političnih strank. Tako vidimo na Francozkem nebroj strank brez močne organizacije, bolj grupe kakor stranke. Ker se volitve vrše samo po izteku skupščinske perijode, v meddobju pa je vsa oblast v rokah parlamenta, nimajo organizacije volilcev — stranke — tistega značaja, ki ga vidimo na Angleškem, kjer so stranke organizirani deli naroda, poslanci pa samo nosilci njihove volje.

Ako sedaj na koncu vprašamo, kako stoji s parlamentarno vladavino v monarhiji in republici, moramo konstatirati, da parlamentarni režim funkcionira samo v monarhiji; v republici (francozkega tipa) imamo samo jedno od obeh zunanjih oblik parlamentarnega režima, soglasje vlade s skupščinsko večino, nimamo pa druge, komplementarne: razpusta parlamenta. V monarhiji ustvarja avtoriteta krone vnaprej dispozicijo za ravnotežje legislative in eksekutive, ki je absoluten pogoj parlamentarnega režima. V republici pa postoji radi inferiornosti eksekutive tendenca k enostranskem regimentu močnejšega činitelja. — Je-li monarhija s takim položajem krone, kakor smo ga videli v parlamentarni vladavini, v svojem bistvu še monarhija ali že ni samo republika z naslednim predsednikom, to vprašanje po gornjih izvajanjih nima velikega interesa.

PREGLED.

GOSPODARSTVO.

Dr. K. Ballod: Der Zukunftsstaat, Produktion und Konsum im Sozialstaat. Zweite, vollständig umgearbeitete Auflage. Stuttgart, Verlag von J. H. W. Ditz Nachf. 1920.

Dočim se omejuje večina socialističnih teoretikov navadno le na analizo družabnega razvoja in na kritiko sedanjega gospodarskega sistema je Ballod, profesor na berlinskem vseučilišču, poskusil s sintezo ter je izdelal na podlagi že znanih statističnih podatkov projekt in proračun za socializacijo Nemčije. Njegovo delo ni nikaka utopija, temveč poskus znanstvene sinteze narodnega gospodarstva s stališča maksimalne produktivnosti in minimalne potrebe človeške energije.

Gotovo je, da se bodo zemljiški posestniki hiš, tovaren in drugih produkcijskih sredstev in trgovci protivili socializaciji z vsemi sredstvi, ker zgube s tem možnost povečevanja in kupičenja premoženja na stroške neposedejočih. Na njih strani stoje vsi, ki sicer še niso bogati, kot so mali kmetje, mali obrtniki in mali trgovci, pa stremijo po bogastvu. Da se odpor proti socializaciji reducira na minimum, predlaga Ballod odkup produkcijskih sredstev in davek na dedščino, tako da bi bila nova akumulacija premoženja izključena. Plače naj bodo sorazmerne s kvalifikacijo dela. Za važne iznajdbe, za znanstvena, tehnična in umetniška dela in organizatorične zasluge, se določijo posebne nagrade. Socialistična država bi imela skrbeti za prehrano, obleko, za stavbni material, za surovine in promet. Država proizvaja samo ono, kar se da producirati v velikem. Zasebnemu interesu se prepusti domače gospodinjstvo, vrtovi, stavba rodbinskih in zadržanih hiš, izdajanje knjig, časopisov in luksuričnih predmetov. Za proizvajanje kolektivnih potrebščin bi zadostovala 5 do 6 letna delavno dolžnost na podlagi Taylorovega sistema. Tej dolžnosti se ima zadostiti po končani splošni šolski obveznosti, ki bi trajala za moške do 16.,

za ženske do 15. leta. Za posebno nadarjene učence se ustanove posebne šole. (Na podlagi česa naj se nadarjenost konstatira, tega ne pove). Ti učenci, kot bodoči duševni delavci socialistične države, bi dosegli v 17. ali 18. letu stopnjo, ki odgovarja sedanji maturi. Na to bi bili uvrščeni za 2 leti v delavsko armado, kjer bi se duševno odpočili ter šli potem na višje strokovne šole. Družinsko življenje ostane tako, kot je danes. Vsakdo ima pravico stanovati dalje na istem mestu. Kmetom se puste hiše in vrt v obsegu do 2 ha. Mesta in vasi se začena spremenjevati v vrtno naselbine. Vsakdo ima pravico do $\frac{1}{2}$ ha zemlje, da si postavi hišo ali vilo obdano z vrtom, katera se sme podedovati. Dokler ne bo voss vet socialistično urejen, mora skušati država po možnosti vse doma producirati. Za povzdigo produkcije bo treba več let.

Zvišanje splošnega blagostanja je odvisno v prvi vrsti od zvišanja poljedelske produkcije. Nekoliko tisoč pod vodstvom znanstveno izobraženih zemljedelskih strokovnjakov producira na isti površini mnogo več, kot pa milijoni malih in srednjih, neizobraženih, konservativnih in mnogokrat lenih kmetskih posestnikov. Velike zemljedelske enote pridelajo vsled uporabe modernih tehničnih in znanstvenih pripomočkov in racionalnega gospodarstva relativno več kot pa male enote. Ker se da izvršiti delo s stroji v krajšem času, se varčuje s človeško energijo, kar je na malih zemljiščih nemogoče. Najbolj racionalna bi bila enota v obsegu kakih 500 ha, kolikor mogoče kvadratične oblike, v sredi katere se nahajajo potrebna poslopja. Okoli tega se razprostira okroglo 400 ha njiv in na periferiji okoli 100 ha travnikov. Na vsakih 25 ha se postavi skedenj s tremi nadstropji, po možnosti s stekleno streho. Vse je zvezano med seboj s poljsko železnico in cela enota je priklopljena z normalnim tirom na najbližjo železnico. Vprežno živino je nadomestiti v kar največji meri z mehničnimi prometnimi sredstvi. Na podlagi zelo detajliranih

računov pride do zaključka, da bi potrebovalo tako poljedelsko podjetje v letnem času 24, v jesenskem 22, po zimi in spomladi pa 10 do 12 stalnih delavcev za poljedelstvo in 54 uslužbenecv za živinorejo. Ta poljedelska enota bi bila v stanju preživljati 2000 ljudi. Število potrebnih delavnih sil v zemljedeljski produkciji bi se znižalo na ta način na eno četrtino. Produktivnost pa bi bila štirikrat večja, kot je pri današnji anarhiji v poljedelstvu. Organizacija zemljedelstva, preskrba z umetnimi gnojili, stroji in semenom se ima izvršiti po enotnem načrtu. Država se razdeli na višje upravne okraje, ki bi obsegali po kakih 10.000 km², da bi se zamoglo upoštevati klimatične in pedologične razmere. Na čelu zemljedeljskih okrajev in poljedelskih enot bi stali strokovnjaki. V vsakem okraju se določi poljedelske enote, ki bi se pečale s poskusi in s produkcijo semen. Za vsak okraj se normira potrebno število živinozdravnikov in strojnih tehnikov. Prehod v socialistično zemljedeljsko produkcijo se ima izvršiti tako, da se produkcija ne ustavi. V prvem letu po onem datumu, ko se je socializacija sklenila, ocenijo posebne komisije, sestavljene s pravniki in zemljedeljskih strokovnjakov vso zemljo, in jo kvalificirajo po kakovosti. Ob enem jo zemljemercu s pomočjo, v kratkih tečajih v to svrhu izvežbanih pomožnih sil, premerijo na podlagi že obstoječih katastralnih map. Istočasno izdelujejo tovarne (ki se lahko „kar čez noč“ socializirajo) s polno paro poljedelske stroje, motorje in avtomobile. Z rastočo vpeljavo strojev postajajo konji nepotrebni; zato se jih konsumira. V bodoče bodo služili konji večinoma le v športne namene. Na podlagi ocenitve in merjenj se izdelajo projekti in načrti. V tretjem letu bi se začelo obratovati že po novih načelih.

V industriji je naloga socializacije znatno lažje, ker vlada tu že precejšnja koncentracija. Treba bo le postaviti vrsto novih tovarn, prestaviti nekatere neudobno ležeče in manjše opustiti. Gonilno silo proizvajajo električne centrale. Za proizvajanje električne energije služijo v prvi vrsti vodne sile. Rudniška

in železarska industrija ima lastne elektrarne. Vse železnice se elektrificirajo. S premogom se mora štediti, ker je na razpolago le v omejeni množini.

Osební promet na železnicah naraste, ker bo dostopno potem vsem, kar je dostopno danes le premožnim. Ker se bo vršila distribucija surovin in produktov z vidika najkrajše poti, zato bo tovorni promet relativno padel. Radi enotne blagovne uprave se ranžiranje in premikanje vlakov, za kar se rabi danes več kot pa za prevoz sam, znatno skrajša in olajša. Z elektrifikacijo železnic se prihrani tudi čas, ki se potratí danes s kuritvijo lokomotiv. Hitrost osebnih vlakov se zviša na 60 km na uro in hitrost brzovlakov na 120 km. Za večje brzine bi bilo treba graditi popolnoma nove proge.

Premog se uporabi le tam, kjer je neobhodno potreben. Premog, ki je namenjen za kurjavo, se ima spreminiti po možnosti v plin, da se pridobe s tem zelo važen postranski produkti, kot je bencol, amoniak, plinovo olje itd. Zato se zgrade v vseh večjih krajih plinarne, ki naj preskrbujejo stanovanja in kuhinje s kurivom v obliki plina. S tem odpadejo tudi nehigienične saje in dim.

Na podlagi pisateljevega proračuna je izvedljiva socializacija v Nemčiji v petih letih. Delavska armada, ki bi bila v prehodni dobi večja, bi štela po izvedeni socializaciji okoli 7 milijonov. Če bi se razdelil čisti dobiček samo na člane te armade, bi prišlo na vsakega po predvojnem kurzu 5589,5 mark. Ta znesek se pa seveda ne izplača, temveč spremeni v rento, tako da dobi moški 1000 mark letno in ženska 840 mark od vstopa v delavsko armado dalje. Ker v tem sistemu ni vse socializirano, ima po absolviranju splošne delavske obveznosti vsakdo možnost delati dalje v zasebnih podjetjih in si poleg stalne rente dobiti še druge dohodke.

Da je ta ali kak drug socializacijski projekt izvedljiv, se da dokazati le na podlogi eksperimenta. V to svrhu ni nujno, da se socializira ves svet naenkrat. Zadostuje mala deželica. Treba je le paziti na to, da ne zaide socializacija

na napačni tir, kot je v prvi vrsti tendenca razkosati veleposestva na mala, neracionalno obratujoča kmetijska posestva. Druga nevarnost pa preti od strani sindikalizma, kjer se hočejo posameznih produkcijskih panog v svoje egoistične namene. V interesu splošnega blagostanja je le centralistična socializacija.

H. Pajer.

Elektrifikacija Rusije. Racionalna izraba električne energije zahteva dalekosežno koncentracijo in enotnost. Temu se protivi na hipnem profitu sloneče individualno gospodarstvo. Zasebna lastnina produktivnih sredstev, iz katere izvira neenotnost, partikularizem in anarhija v produkciji, tvori ogromno oviro, ki ne dovoljuje izrabljati naravne sile in zaklade tako, kot bi to zahtevala tehnična znanost, absolutna ekonomija ali pa interes celokupnosti.

Vse te ovire so v R. S. F. S. R. odstranjene. Tam je osebnim in lokalnim interesom odzvonilo. Vse se projektira in gradi v velikopoteznem slogu neovirano z vidika absolutne ekonomije in splošne koristi.

Tako je izdelala posebna komisija za elektrifikacijo Rusije pod vodstvom izbornega strokovnjaka Kržižanovskega velikopotezen projekt, na podlagi katerega se zgradi 27 novih elektrarn, ki bodo v stanu preskrbljevati z električno energijo velik del Rusije.

V prvi vrsti se ima elektrificirati ozemlje reke Donec. Prva elektrarna se zgradi v Kaštarovki, druga pri Lisičanski, ki bo uporabljala kot kurivo premogovne odpadke, tretja ob Dnjepru pri mestu Aleksandrovska in četrta v Grišinskem okraju. Vse te elektrarne se združijo v celoto in imajo namen zmordernizirati tamošnje rudnike in zvišati produkcijo.

Daljšje elektrarne so projektirane v Bjelokiltvanskaji, Jekaterinodarju, v Ku-

banski oblasti, ob reki Tjerek in v Grošnji na Kavkazu v območju naftne industrije.

Za preskrbo ozemlja po obeh straneh Volge z električno energijo imajo služiti elektrarne v Caricinu, v Saratovu, v Kašparsku pri Samari, ki bo uporabljala kot kurivo gorilni škrl in v Svijašsku pri Kazanu, ki bo uporabljala šoto in drva. Poleg teh se postavi v bližini Kazana elektrarna, kateri bodo dajali gonilno silo gorljivi plini in ki bo služila v prvi vrsti elektrifikaciji poljedelstva.

Nadalje se zgrade elektrarne na šoto v Nižinogorodu in v Ivanovovosnenskem, ki bodo preskrbljevale kemično in kovinsko industrijo z električno energijo ter v Jegorjevsku, ki bo pomagala razsvetljevati Moskvo.

S premogom iz rudnikov južno od Moskve se bodo zalagale kalorične elektrarne v Kaširsku in Jepifanski, ki bodo oddajale en del energije v Moskvo, drugi del pa rudnikom. Te elektrarne bodo v zvezi z elektrarno v Belgorodu dovolile elektrifikacijo Kurske železnice in postranske proge v Mariampol.

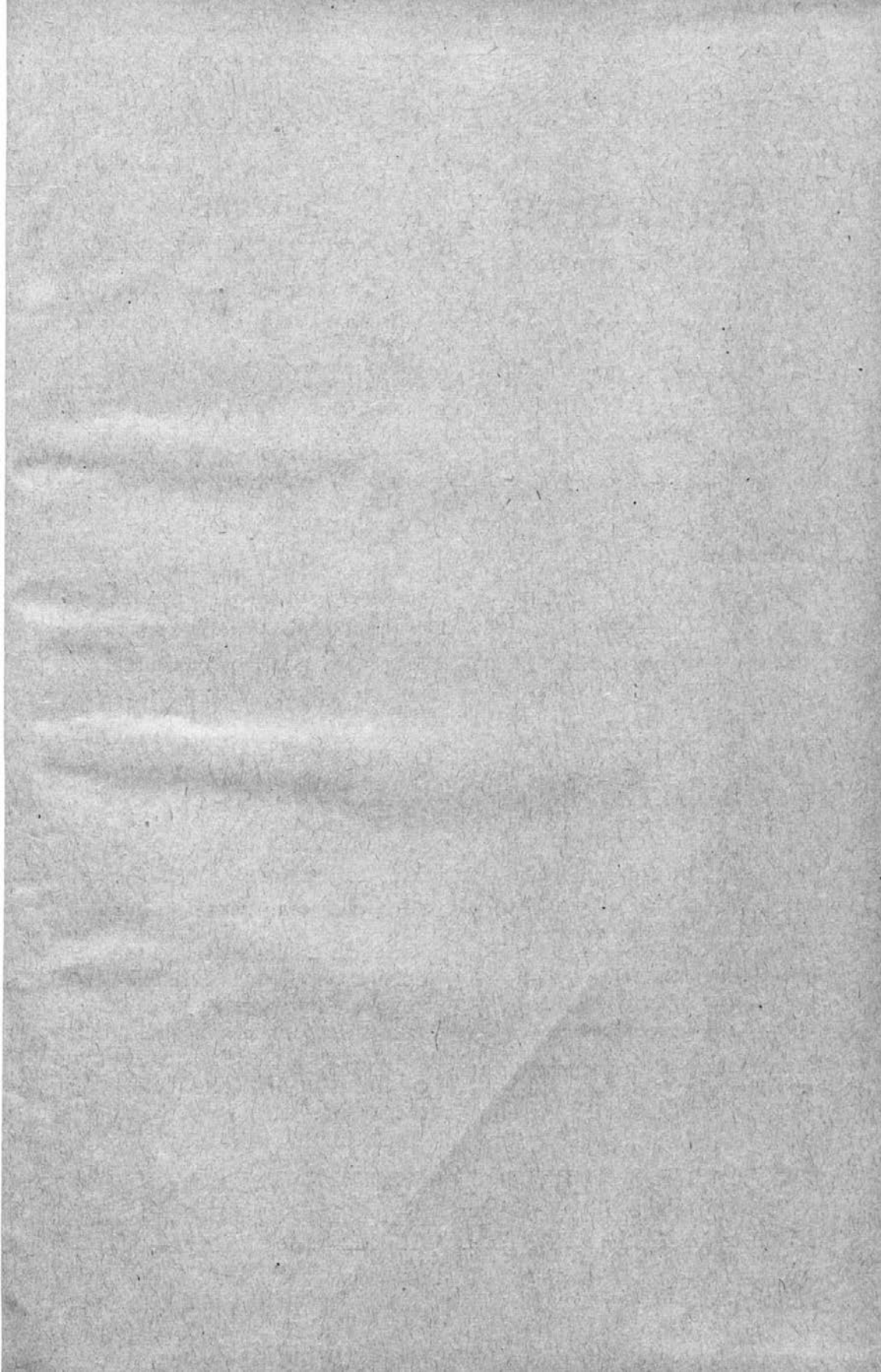
Okolica Petrograda in mesto samo se bo elektrificiralo z hidroelektrarnami, ki se zgrade ob rekah Volhov in Sevirj in z elektrarno bivše akcijske družbe podeželne elektrarne v Petrogradu.

V Uralu se postavijo elektrarne v Kizelovsku, Čusovsku, Jegoršjnsku in Čeljabinsku deloma kot hidrocentrale, deloma kot kalorične elektrarne na antracit in rujavi premog.

Za elektrifikacijo Sibirije, Turkestana in Murmanske železnice se izdelajo daljši projekti.

Doba, potrebna za zgradbo omenjenih elektrarn se računa na 10 let. Ko bode projekt realiziran bodo proizvajale te elektrarne pri 16 urnem dnevnem obratovanju energijo, ki odgovarja energiji 30 milijonov ljudi.

H. P.

Omladina

priporoča naslednje nove publikacije:

Debeljak Anton: broš. vez.
Moderna francoska lirika . . . 24 K 30 K

Mark Twain:
Mali klatež Tom Sawyer . . . 26 K 32 K

Dr. J. Prijatelj:
Aškerčeva Čitanka 14 K 20 K

Petronij-Glonar:
Pojedina pri Tvimalhijonu . . . 9 K 12 K

Župančič Oton:
Mlada Pota 12 K 18 K

Župančič Oton:
Sto Ugank — 3 K

Levstik Vlad.:
Zapiski Tine Gramontove . . . 7 K 13 K

Albrecht Fran:
Mysteria Dolorosa 5 K 11 K

Flaubert-Župančič:
Tri povesti 7 K 13 K

Chesterton-Župančič:
Četrtek. Fantast. roman 7 K 13 K

Dr. J. A. Glonar:
Naš jezik 3 K 6 K

Brezigar M.:
Osnutek slovenskega narod-
nega gospodarstva — 6 K

Spominu Ivana Cankarja — 2 K

Dr. Nachtigall:
Južnosl. ital. sporno vprašanje — 1 K

Navedene cene veljajo samo pri direktni naročitvi pri „Omladini“, Ljubljana, predal 87.

Slovenska Socialna Matica

priporoča naslednje publikacije:

1. Dr. Bauer-Uratnik: POT K SOCIALIZMU
cena 2 K.

2. Štebi Alojzija: DEMORATIZEM IN ŽEN-
STVO, cena 1 K.

3. Bezruč-Albrecht: ŠLEZKE PESMI, cena ve-
zani knjigi 10 K.

4. * * *: POGLED V NOVI SVET, cena 1 K.

5. DEMOKRACIJA, I. letnik (nepopolni), cena
10 K.

6. DEMOKRACIJA, II. letnik (ves letnik), cena
15 K.

7. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik (1920), cena 50 K.

8. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik, posamezna št. 5 K.

Omenjene publikacije je dobiti po knjigarnah ali se pa naročaja neposredno pri „Slovenski Socialni Matici“ v Ljubljani, poštni predal št. 91.

Izšle so: Knjižna novost!

Oskar Wilde:

Pravljice

Poslovenil M. J.

Cena elegantno vezani knjigi 50 K.

Ker je naklada izredno majhna, opozarjamo vse ljubitelje lepe knjige, da jo naroče takoj po povzetju, oziroma naj pošljejo denar naprej. Naroča se le pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91.

